

O tej zvezdi sem kar nekajkrat pisal. Vendar vsega nikoli ni mogoče povedati. Tu se bo nekaj ponovilo od prej, nekaj pa bo novega. Je med najsvetlejšimi in najlepšimi zvezdami. Z lahkoto jo najdemo na zvezdnem nebu. Predlagam, da jo poiščete, opazujete in občudujete, saj je za občudujoča opazovanja zelo zanimiva zvezda, ki ima tudi pestro zgodovino.

Fomalhaut

Pod ozvezdjem Pegaz, nizko na nebu, je okrog zelo svetle zvezde zbranih za kak ducat šibkih zvezd, ki oblikujejo ozek oval. Ta zvezdni oval predstavlja telo dolge in suhe ribe. Tam leži srednje veliko južno ozvezdje *Južna riba* (Piscis Australis oz. Piscis Austrinus oz. Piscis Notius). Je eno izmed 48 Ptolemajevih (starih) ozvezdij in 88 današnjih. Znano je torej že iz antike.

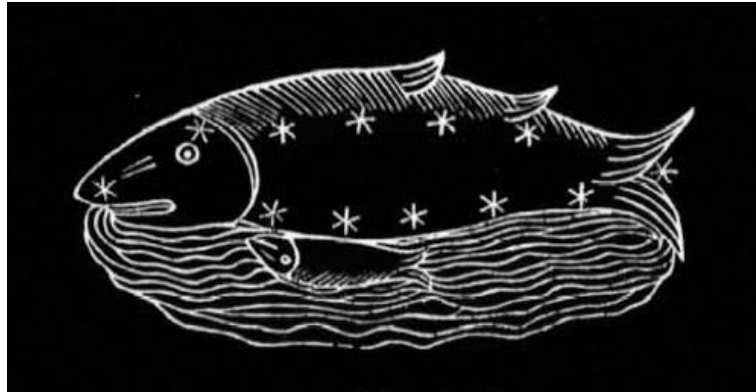
Najsvetlejša zvezda tega ozvezdja ima ime *Fomalhaut* (ne Formalhaut, kot nekateri pišejo), kar v arabščini pomeni usta ribe.¹ Če pogledamo sliko, svetla zvezda Fomalhaut res leži v ustih Južne ribe. Riba odpira usta, da bi zajela čim več vode iz deročega vodnega toka, ki ga Vodnar radodarno in nenehno zliva iz večno polnega vrča.

Ozvezdje Južna riba, pri nas vidno zvečer vso jesen; nebesni orjak Vodnar iz svojega vedno polnega vrča zliva vodo naravnost v Fomalhaut – Usta Južne ribe.

¹ Po arabski besedi in v španski preobleki: FAM-AL'-HAVT – usta ribe, kar pove lego zvezde v ozvezdju.

Ta, na nebo postavljena (Velika) Južna riba, naj bi ovekovečevala tisto ribo, ki je po bajeslovni zgodbi rešila pred utopitvijo egipčansko boginjo plodnosti Izido, sestro in ženo boga Ozirisa.²

Upodobitev ozvezdja Južna riba, risba iz Hyginusove *Poetice* (1485).

² Je več verzij zgodbe in celo več različnih zgodb. V vse se nisem utegnil poglobljati. Se pa lahko vi. To bi bila lahko zelo dobra seminarska (raziskovalna) naloga ali tudi esej o Južni ribi vse od starih Kitajcev in Babiloncev mimo starih Egipčanov in Grkov, Bayerja, Hevelija do 20. stoletja. V zgodnjem Egiptu naj bi to ozvezdje predstavljalo ribo, ki je rešila Izido pri porodu. Ko je namreč nekoč Izida rojevala, naj bi jo Riba, imenovana Južna riba, rešila, in v zahvalo za rešitev je Izida njo in njene potomce postavila na nebo med zvezde. Povezuje se z zodijskim ozvezdjem Ribi, kot da sta ti Ribi otroka Južne ribe. V grški mitologiji je to ozvezdje znano tudi pod imenom Velika riba in jo prikazujejo, kako požira vodo, ki jo izliva vodnato ozvezdje Vodnar. Tudi tu naj bi bili obe ribi ozvezdja Ribi podmladek Velike ribe.

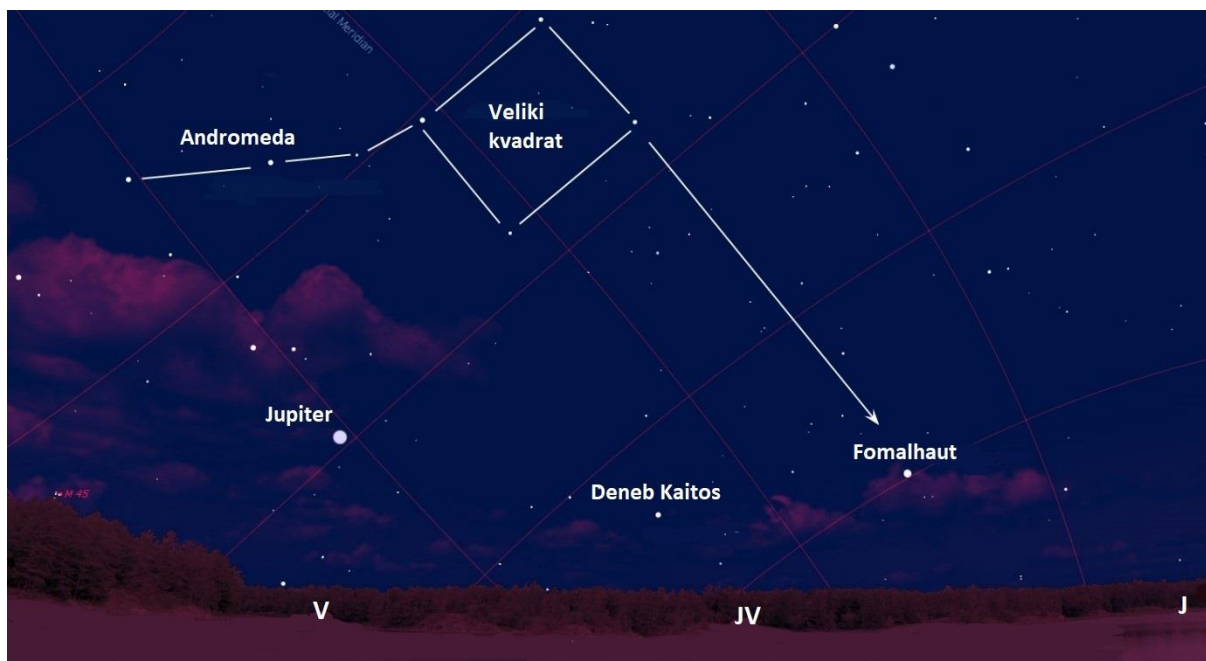
Po Eratostenu naj bi sirijska boginja plodnosti Derketo (grško Atargatis, rimsko Dea Syria) padla v neko jezero blizu reke Evfrat v severni Siriji in pred utopitvijo jo je rešila Velika riba.

Po besedah starogrškega pisatelja, zgodovinarja in mitografa Diodorja Sikula - Sicilskega (1. stoletje pred našim štetjem) se je Derketo kot samomorilka namerno vrgla v jezero v Palestini, ker se je sramovala ljubezenskega razmerja z mladim Sirijcem, ki mu je rodila hčerko Semiramido. Derketo je ubila svojega ljubimca in zapustila hčerko, ki so jo čudežno vzgojili golobi. Kasneje je postala kraljica Babilona. V jezeru pa je bila Derketo spremenjena v sireno, pol žensko, pol ribo.

Ptolemaj je uvrstil to ozvezdje v *Almagest* kot *Ichthys Notios*, medtem ko je bilo latinsko ime *Piscis Notius*, ki so jo na primer uporabljali Bayer, Hevelius in Bode. Johnu Flamsteedu je bilo ljubše ime *Piscis Austrinus*, kakor je ozvezdje poimenoval v svojem zvezdnem katalogu (1725) in atlasu (1729). Njegova odločitev je sčasoma prevladala.

Famozna riba, ki naj bi kakorkoli in kadarkoli rešila Izido pred smrtjo in je bila v zakvalo pripeta na zvezdno nebo, naj bi se imenovala *Oxyrinque*. Vendar zadeva ni tako enoznačna. Ta riba ima namreč več vlog (funkcij). Egipčanska mitološka zgodba je glede tega vprašanja, povezanega z Izido in Ozirisom, precej zapletena. Nisem se poglobljal in ne bom raziskoval dalje.

Zbral in posređoval sem le nekaj kratkih zgodnje zgodovinskih pričevanj ali zapisov v zvezi z ozvezdjem Južna riba, kar sem našel na svetovnem spletu. Vprašanje je, koliko so ti zapisi zanesljivi, saj kritizirajo celo zapise D. Sicilskega o Derketo, da gre bolj za izmišljeno legendo kot resnično zgodbo.

Takole s pomočjo Velikega kvadrata v Pegazu izsledimo zvezdo Fomalhaut.

V jasnih jesenskih večerih je zvezda Fomalhaut, ki sveti v rahlo rdečkasti barvi, le za kratek čas vidna nizko nad južnim delom obzorja. Tam sveti kot nekakšen zelo oddaljen ogenjček sredi široke, puste in skoraj prazne nebesne pokrajine.

* * *

Je pa Fomalhaut zanimiva zvezda še iz znanstvenega stališča. Pomembno mesto zavzema pri raziskovanju planetnih sistemov zunaj našega Osončja, saj je središče prvega takšnega sistema z objektom (Fomalhautom b), ki kroži okrog zvezde Fomalhaut in je viden z daljnogledom. Njegovo sliko so prvič objavili v reviji *Science* (Znanost) leta 2008. Najdemo jo tudi na svetovnem spletu.

Kranj – Zlato Polje, 21. junij 2018

Majo Prosen